

μὲν πάντα. εἰ δ' οὖν ἀρκέσει τὸν κράτιστον αὐτοκράτορα μένειν ἐπὶ τῆς πρότερον περὶ σοῦ δόξης, καὶ ἧς ἀνωθεν εὐμενείας ἔχων διατελεῖ, καὶ τῶν ἄλλων ἡμῖν λόγος οὐδεὶς ἢ βραχύς. οὗτος γὰρ ἀντὶ πάντων ἔσται, τὰς παρ' ἑαυτοῦ ψήφους ἐκφέρων, νικῶν, εἰς ὧν τοὺς πολλούς, ἅτε δὴ καὶ φρονήσει τῶν ὅλων κρατῶν. τὴν δὲ πατρίδα κοσμήσεις μὲν καὶ διὰ τὰ πρὸς αὐτὴν δίκαια καὶ τοὺς γεννησα- 5 μένους πατέρας· οὐδὲν δ' ἤττον καὶ τὰς τοῦ μέλλοντος ὑφορώμενος ἀδηλίας καὶ τὸ τῶν ἐλπίδων διαψευδόμενον, ἃς καὶ τυφλὰς τις εἰπὼν ἐπηνέθη τῆς εὐστοχίας· τοῖς παροῦσι, κἂν ὡς πανηρότατα εἶεν, τὰ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀντιτάττων δεινὰ καὶ ἅπερ εἰκὸς ἐντεῦθεν ἀκολουθήσειν, ποίαν μὲν ἡδονὴν οὐκ ἂν ἀποκρύψοντα, ποίαν δ' οὐκ ἂν ὑπερβαλοῦντα τιμὴν, κἂν ὡς ἐλάχιστα 10 εἶεν. ἢ τὰς πεττείας οὐχ ὀρώμεν τοῦ χρόνου, καὶ ὡς πάντ' ἄνω καὶ κάτω ποιεῖ, οὐ πλοῦτον καὶ τὰς τιμὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὴ τὸ ζῆν ἐξαρτῶν ἀπὸ λεπτοῦ μίτου τοῖς χθὲς καὶ πρόην τῆς ἀνωτάτω δόξης ἡξιούμενοι καὶ τῶν ὅλων ἀνηρημένοις τὸ κράτος. σκιάς οὖν πραγμάτων καὶ τῶν ὄντων ἀλλάττεσθαι τὸ σαθρὸν τῶν ἐλπίδων οὐτ' αὐτοὶ δοκιμάσομεν, οὔτε βουλευο- 15 μένοις ἑτέροις ἡμέτερον ἂν εἶη πεισθῆναι. ἀλλ' οἷς ἔχομεν ἀγαπῶντες καθεδούμεθα περιμένοντες μὲν καὶ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τῶν πραγμάτων συμμαχίαν, — πολλὰ γὰρ οἶδε μετατάττειν ἐπὶ τὸ βέλτιον — οὐχ ἤκιστα δὲ καὶ τὴν θεῖαν ἀντίληψιν ἐκδεχόμενοι, λαμπροῖς ἀναδοῦσαν στεφάνοις τοὺς καρτερίους διενεγκόντας.

3. <Βησσαρίων>

M 47

Τῷ Ἀμοιρούτζη.

Ἐοίκαμεν ἐγὼ τε καὶ σύ, ὁ μὲν ἐγκαλεῖν οὐ σὺν δίκῃ, σὺ δὲ μάτην ἀπολογεῖσθαι, ἀφέντες ἄλλοθι κοινῇ τὴν οὔσαν αἰτίαν ζητεῖν κάκειθεν τὰς δίκας εἰσπράττεσθαι. ἢ γὰρ τῶν ἀνδρῶν μοχθηρία, οἷς τὰ πρὸς ἀλλήλους 25 πιστεύομεν γράμματα, καὶ σὲ ταῖς τῆς ἀγνωμοσύνης αἰτίαις καὶ ταῖς τῆς ἀκρισίας ἡμᾶς ὑποβάλλουσα, προσέτι καὶ κατ' ἀλλήλων ὀργίζεσθαι καὶ τἀνάιτια αἰτιᾶσθαι καὶ πάντα δὴ διατίθησι τὰ δεινότατα. ἄλιον γὰρ δὴ τῆς σῆς ἐκφυγε χειρὸς οὐκ εὐφράναν τὸν φίλον τὸ τῶν σοφῶν σου σμῆνος γραμμάτων, καὶ ἅς, οὐκ οἶδ' ὅσας, φῆς ἐπιστεῖλαι, πλὴν εἰ μὴ λόγος ἦν ἄλλως 30 ἢ δωδεκάς καὶ τῶν ἐγκλημάτων ἀποφυγὴ καὶ τις ἀναχώρησις ἐσκεμμένη. καίτοι πείθεις με λέγων — καὶ μικροῦ συμφωνῶ σοι πρὸς τοὺς ἐλέγχους ὀρῶν — ἔτοιμον ὄντα καὶ θαρροῦντα ταῖς διὰ λόγων μὲν ἀποδείξει οὐδαμῶς. ὅπου τυχὸν ἔνι καὶ παρακρούσασθαι σοφιστεῖα χρησάμενον, αὐτοῖς δὲ τοῖς πρά-

17 συμμαχίαν] M *suprascripit* ἀναγόρησιν

Ep. 3. Der Brief setzt Zwistigkeiten voraus, die schon eine Zeitlang zwischen Bessarion und Amirutzes bestanden hatten. Bessarion will alles vergessen und Amirutzes' heftige Briefe als nicht geschrieben betrachten. Die Beziehungen zwischen beiden erscheinen ziemlich kühl und sind es auch dauernd geblieben.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Venedig, Cod. Marc. gr. 533, fol. 47—48 (= M).

γμασι καὶ ταῖς δι' αἰσθήσεων πίστεσιν, αἷς οὐδὲ τὸν σφόδρα φιλόνεικον ἀντει-
 πεῖν ἐνὶ μὴ οὐ πεισθέντα. ὥστε γὰρ δεῖξαι τοῦθ' οὕτως ἔχον, ζητεῖς σοι
 παραστῆναι τοὺς ἀνδρας, οἷς αὐτάς οὐκ οἶδ' εἴτ' ἐνεχείρισας, εἴτ' ἐγχειρίσεις.
 πρᾶγμα πάνυ μὲν οὖν ἐμοὶ ῥᾶστον, ὅς πρῶτον μὲν οὐδ' αὐτὸ τοῦθ' οἷτινές
 5 εἰσιν οἶδα, πλὴν εἰ μὴ κήρυξί τισι καὶ χρημάτων διανομαῖς αὐτοὺς συναγά-
 γοιμι. ἔπειτα καὶ φωράσας οὐκ οἶδ', ὅπως ἂν ἐν ταύτῳ συναγάγω, πότερον
 ἐμαυτὸν τε κάκεινους ἢ πλέοντας ἢ πεζεύοντας ἀγάγων παραστήσω σοι·
 — δεῖ γὰρ παρεῖναι κάμὲ τῶν ἐλέγχων ἀκροατὴν — ἢ σὲ παρ' ἡμᾶς ἔτυγξί
 τισιν ἐπισπάσω. καίτοι τοῦτο μὲν πολλῷ ῥᾶον.

10 Σὺ δ' οὐκ ἂν τῶν ἐν τοῖς μεγίστοις βασιλείοις κερδῶν καὶ τιμῶν καὶ
 τοῦ παρὰ πάντων ἀποβλέπεσθαι τῶν ἐνταῦθα τὴν ὡς ἡμᾶς προσθήσεις ἐπι-
 δημίαν καὶ ῥῆμα μόνον βασιλείων καὶ εὐμενὲς νεῦμα καὶ τὴν μελίχρουν ἐκείνην
 αὐδὴν, ἣν οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τῇ λύρα παραβάλλων Ὀρφέως, τῶν ἄλλων
 ἀπάντων προκρίνων δικαίως. ὥστε τὴν γε τῶν σῶν λόγων τέχνην τε καὶ
 15 δεινότητα, κατασκευὴν τε καὶ μεταχείρισιν ἐπαινέσας μὲν ἂν, καὶ σὺ κάγώ
 καὶ ὅστις ἀγαθὸς λόγων κριτής. εἰ δὲ μὴ παρέσυρεν ἡμᾶς κατακλύσασα
 πειθοῖ τῇ τυράννῳ, μὴ θαυμάσης. οὐ γὰρ τὴν τῶν λόγων ἀσθένειαν, τὴν
 δὲ τῆς ἀληθείας ἰσχὺν αἰτίαση παντὸς λόγου κρείττω δεικνυμένην ἐκάστοτε.

Λυπούμενος δ' ἐφ' οἷς σου καθηψάμεθα σκώμμασι — οὕτω γὰρ τὴν
 20 ἐν τοῖς πρὸς ἕτερον γράμμασι πρόσρησιν ὀνομάζεις — εὐφραίνεις ἡμᾶς οὐχ
 ἦττον ἢ μηδεμίαν αἰτίας αἰτίαν διδούς. ὥστ' ἠύξαίμην ἂν μάλιστα μὲν μήτε
 σκωμμάτων σοι καὶ ὀπωσοῦν δεῖν τῷ βίῳ τε καὶ τοῖς ἔργοις, μήθ' ἡμᾶς
 τὴν ἀπὸ τοῦ λυπεῖσθαί σε κατηγορούμενον εὐφροσύνην καρποῦσθαι. εἰ δ' ἄρα M 47'
 ἄνθρωπον ὄντα καὶ ἀμαρτεῖν ἀνάγκη ποτέ, εὐφραίνεις γοῦν ἡμᾶς ἀθυμῶν
 25 καὶ τῶν ἡμετέρων βελῶν αἰσθανόμενος. καίτοι γ' ἐφ' οἷς ἕτερόν τις ἀνιᾶ,
 καὶ τοῦτον ἐταῖρον χαίρειν αὐτὸν οὔτε νενόμισται· καὶ χαιροκακίας αἰτίαν
 ἴσως ἂν σχοίη μητέρα κεκτημένης τὴν κακοήθειαν· ἐγὼ δὲ τῆς σῆς ὀρεγό-
 μενος οὐχ ἦττον ἢ τῆς ἐμαυτοῦ βελτιώσεως. τάχα γὰρ καὶ ἡμῖν τι προσήκει
 τὰ κατὰ σέ. καὶ βιοὺς εὐδαιμόνως μεταδώσεις εὐκλείαν ἡμῖν· οὐ μόνος
 30 ἀπολαύσεις τῶν ἀγαθῶν· οὔτε σέ ποτε παύσομαι πλήττων, φωρῶν ἀμαρτά-
 νοντα, οὔτ' ἐμαυτῷ τὴν ἐντεῦθεν ἡδονὴν ποριζόμενος, ἕως ἂν ἀναμάρτητον
 ἢ ὀλιγαμάρτητον αἰσθῶμαι, σὺν Θεῷ χρηματίσαντα τὴν ἐπὶ τοῖς μὴ καλῶς
 πεπραγμένοις πικρίαν, μετανοίας σημεῖον, κάκεινην τῆς τῶν ἀρίστων ἔργων
 αἰρέσεως αἰτίαν τιθέμενος, ὡς τοῦ γε μὴ μόνον τοῦ βελτίστου διαρματάνειν,
 35 ἀλλὰ καὶ ἀναισθητεῖν ἐλεγχόμενον. μήτε σὺ μήτ' ἐγὼ μήθ' ὅστις ἡμῖν φίλος
 ἦκοι μηδὲ εἰς πείραν.

Ἐγὼ μὲν οὖν ὄνειδίσας ὠφέλησα καὶ μεμψάμενος ἐπηνώρθωσα· ἀπέλαβον
 γὰρ, ὧν ἕνεκα κατηγορῆσαι προήχθη· οὐ καὶ μάλα ἂν ὑπερήλγησα κατη-
 γορούντων ἑτέρων, εἰς ἐμαυτὸν ἀναφέρων τὰς εἰς ἐκεῖνον ἐπιτιμήσεις. σὺ
 40 δ' εἰ μὴ μάλα πικρὸς τῶν ἡμετέρων δικαστὴς γίνῃ, πράως τε οἷσεις καὶ

14 τέχνην τε καὶ δεινότητα M *add. in marg.* | 29 μεταδώσεις . . . ἡμῖν M *add. in marg.*

τὴν αἰτίαν σκοπούμενος εὐρήσεις ἀγάπην καὶ τὸ σφόδρα τῶν σῶν ἔχειν γραμμάτων ἀπλήστως. ὅς εἰ καὶ πάσας δεξάμενος, ὅσας ἔφης ἐπεσταλκέναι, κατηγόρου ὡς μὴ γεγραφότος, τό τ' ἂν καὶ μεῖζον τοῦ σὲ καὶ τὰ σὰ φιλεῖν ἐξήνεγκα δεῖγμα, καὶ σοι πλείω τὴν ἡδονὴν ἂν προξένησα.

Νῦν δ' ἅπαξ μὲν ὑπὸ σοῦ τιμηθεὶς, εὐθύς δέ σε τοῖς αὐτοῖς ἀμειψά- 5
μενος, καίτοι μὴ σφόδρα τοῦ καιροῦ συγχωροῦντος, — ἦ τε γὰρ χεὶρ ὁ τε
νοῦς εἶργει συγκάμνων τῷ σώματι — εἶθ' ὅλον ἐνιαυτὸν ἤδη στερόμενος,
ὧν οὐκ ἐχρῆν, ὥσπερ ἐκ μετανοίας σιγᾶν ἐγνωκότος, τί θαυμαστόν, εἰ τρω-
θεὶς ἐπληξά καὶ λόγοις σου καθηψάμεν εὐλόγως ἀμελήσαντος τοῦ δικαίου
τε καὶ εὐλόγου; εἰ δὲ καὶ τὰ ὄντα λέγων οὐ γενέσθαι μοι προὔργου τὴν σὴν 10
ἐπιτίμησιν εἶποιμι, οὐδὲ στηλίτην σε θεῖναι βουλόμενος, τὸ βραχὺ ῥῆμα τοῖς
πρὸς ἕτερον προσπαρέγραψα γράμμασι, δίκαιος μὲν ἂν εἴης καὶ λέγοντι
μόνον ἀπλῶς οὕτω πεισθῆναι. ἐγὼ γὰρ τοὺς ἐμαυτοῦ λόγους τῶν ὄρκων
ἐτέρου καὶ ἀποδείξεων ἀληθεστέρους ἂν εἶναι βουλοίμην.

M 48 Γνοίης δ' ἂν καὶ ᾧδε· οὔτε γὰρ ταῖς δημοσίαις κύρβεσιν, ἣν ἔφης ὕβριν, 15
φέρων ἐνέγραψα, ἐφείς παντὶ παριόντι τὰ κατὰ σοῦ γράμματα διῖέναι· οὔτε
σκεψάμενος, ᾧτινι προσέκρουσάς ποτε, καὶ ὅς ἂν οὐκ ἀηδῶς τῶν κατὰ
σοῦ αἰτιαμάτων ἀκούσειεν, ἐν τοῖς πρὸς αὐτόν σου γράμμασιν ἐμνήσθην,
ἐφ' οἷς οὐκ ἐχρῆν μόνον οὐ δι' ἐκείνου δημοσιεύων σου τὰ ἐγκλήματα καὶ
πολλῶς ἀνιστῶν σοι πάντοθεν κατηγόρους· ἀλλὰ τῶν ὄντων σοί τε κάμοι 20
φίλων τὸν μάλιστα σαφέστατον ἐκλεξάμενος, καὶ ὃν οὐκ ἐνῆν ἐμπομπεύειν
σοῦ τοῖς ἐλαττώμασιν, οὐ μᾶλλον ἢ τοῖς σοῦ αὐτοῦ, τούτῳ τὴν κατὰ σοῦ
μέμψιν ἐκοινωσάμεν, φίλῳ φίλους ἐπανορθῶν, ὥσπερ τισὶ φαρμάκοις προση-
νεστέροις ἰώμενος, εἴ τι σοι θεραπείας ἦν ἄξιον. σὺ δ' ἀδικῶν, ὃν οὐκ ἐχρῆν,
αἰτιάμασι τὰς κατὰ σοῦ μέμψεις χύειν ἠθέλεις προσεγκαλῶν. ἀλλὰ τούτων 25
μὲν ἄλις.

Σὺ δ' ἐντεῦθεν ἤδη τοῦ βίου παρέχων τὰς ἀποδείξεις, καὶ πρὸς κανόνα
ῥυθμισθεὶς ἂν ἐν ἅπαντι τῷ μέλλοντι βίῳ, ὃν ἂν τὸ ἀπὸ τοῦδ' ἔλοιο, ἀπαλῆ
τῇ ψυχῇ καὶ πρώτως ἀψαμένῃ τοῦ ζῆν ἐν τῷ μέσῳ, στάδιον ὃν τρέχεις δρόμον,
ἐν μέσοις τοσούτοις ἡγούμενος ὥσπερ τις εὐφυῆς ἀθλητῆς ἀσκήσει τε καὶ 30
τέχνη τὰ πλείω μᾶλλον ἢ τῇ ῥώμῃ θέλε νικᾶν. ἔστιν οὖν καλῶς ἠττημένος
μᾶλλον ἢ κρατεῖν ἐθέλων ἐν πᾶσιν οὐχ οὕτως, σύμφωνον μὲν τοῖς λόγοις
τὸν βίον δεικνύς, ταπεινώσει δὲ καὶ μετρίῳ φρονήματι πάντας ἔλκων πρὸς
ἑαυτόν, φίλοις μὲν χρώμενος, οἷς ἄμεινον, ἐχθροῦ δὲ μάλιστα μὲν πειρώ-
μενος οὐδενός, εἰ δ' ἄρ' ἀδύνατον ἔχοντι φίλους. καὶ δημοῖ Χείλων, τοῦ εἰπόντος 35
μηδένα ἔχειν ἐχθρὸν εἰ μηδὲ φίλον πυθόμενος, πείθεσθαι γοῦν Ξενοφῶντι·
τοῦ νοῦν ἔχοντος ἐστί, λέγοντι, καὶ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ὠφελεῖσθαι. τοῦτο
γοῦν καὶ ἰατρῶν πείσαιεν παῖδες ἀπὸ τῶν δηλητηρίων σωτήρια κατασκευάζον-
τες φάρμακα καὶ ὅσοι ταῖς δυστυχίαις πρὸς εὐτυχίαν ἐχρήσαντο. ταύτη
γὰρ κεκοσμηκῶς μὲν, τὰ ἦθη προσθεὶς δὴ τῷ λόγῳ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου 40
λαμπρότητα, πάθους μὲν περιγενήσῃ παντός. παράδειγμα δὲ καταστάς
ἀγαθῶν, σαυτόν τε καὶ τοὺς εἰς σὲ βλέποντας βελτίως ἀποφανεῖς.

4. <Βησσαρίων>

Τῷ Δεσπότη τῷ Πορφυρογεννήτῳ.

M 50

Ἄλλ' ἡμᾶς μὲν ὡσπερ τις ἄωρος ὄρφανία καταλαβοῦσα πείθει πενθεῖν, τὴν καταλύσασαν ἡμᾶς οὕτως ὄρφανίαν ὀδυρομένους, ὡς οὐδὲ τὰ χρηστότερα 5 ἀπελπίζοντας· σὲ δ' ἡ πατρὶς χρόνῳ μὲν καὶ μόλις, ἄσμενος δ' οὖν καὶ μετὰ μείζονος ἀπέλαβε σχήματος. τὸ τιμαλφέστατον αὐτῇ ἦ χρῆμα ὄνομα. καὶ πανηγύρεως μὲν εἶδεν ἡμέραν τὰ σὰ εἰσιτήρια· μετὰ λαμπρᾶς δὲ πομπῆς ὑπεδέξατο τὸν δεσπότην, ἣν διέθηκέ σοι μὲν ὁ πᾶσι πάντων κρατῶν, ὁ βασιλεὺς καὶ φίλος καὶ ἀδελφός.

10 Συνεπληροῦ δὲ πᾶσα τάξις ἀνθρώπων καὶ ἡλικία προχυθέντων τῆς πόλεως καὶ βοῆς πάντα καὶ κράτου πληρούντων καὶ πᾶσιν, οἷς ἔνεστι, τὴν τῆς ψυχῆς ἡδονὴν καὶ τὸ γάνος δηλούντων. οὐ χειρόν δὲ ἴσως εἰπεῖν ὡς μετὰ τῆς ἴσης καὶ σὺ τὴν πατρίδα τεθέασαι εὐφροσύνης, ἣν ἐπόθεις μὲν πάλαι, εἶδες δὲ νυνὶ πρῶτως. τὸν γὰρ πρὶν χρόνον οὐδ' ἐν λόγῳ θετέον, οὕτως 15 ἐν πάνυ ἀπαλῇ ἡλικίᾳ τῆς ἐνεγκαμένης ἀπέραντος. καὶ νῦν ἔξεστί σοι περιῶντι τὰ πανταχόθεν αὐτὴν περικεχυμένα κάλλη θεᾶσθαι ὡσπερ ἐν ἀγῶνί τε καὶ θεάτρῳ ἀλλήλοις ἀμιλλώμενα καὶ τοῦ κάλλους ἐρίζοντα. ἐνθεν μὲν γὰρ ἱερῶν ὄψει πλήθη καὶ κάλλη. οὕτω μὲν πλείω ἢ καλλίω, οὕτω δὲ βελτίω ἢ πλείω. ἐκεῖθεν δὲ τείχη καὶ πύργους καὶ περίβολον πόλεως, ὧν οὔτε μέτρον 20 οὔτ' ἀρετὴν οὐδ' ἀξίως ἐνὶ θαυμάσαι, ἐτέρωθεν δημοσίων οἰκοδομημάτων λαμπρότητα καὶ τὴν περὶ τὰ θέατρα περιττὴν φιλοτιμίαν, ἄλλοθεν ὄγκον ἀρχείων καὶ περιφάνειαν, βασιλικῆς ἀβρόσεως δείγματα καὶ τρυφῆς ἐξουσίας. ὧν κάλλη τε καὶ μεγέθη τὰ μὲν ὄψει, περὶ δὲ τῶν πολλὰ καλὰ διηγουμένων ἀκούσῃ. μόνη γὰρ ἤδε ἡ πόλις κοσμεῖται τοῖς μὲν ὀρωμένοις ὑπὲρ πάντα 25 τὰ ἄλλα, τοῖς δὲ μνημονευομένοις τῶν ὄντων βελτίοσιν, ἃ πῶς ἂν μὴ πολλὰ θαυμάσας παρέλθοις, ἕς γε καὶ διηγουμένων ἀκούων ἐκρότεις καὶ σκιρτῶν ὑφ' ἡδονῆς ἐδόκεις ὄραν καὶ μόνον οὐ συνεῖναι τοῖς ποθομένοις.

Καίτοι τί ταῦτά φημι τὰ μείζω παρείς; ἐνταῦθα πᾶν μὲν ἀπόκειται ἱερόν, πᾶν δὲ τεθησαύρισται θεῖον ὡσπερ τινὸς Θεοῦ ταμείου γενομένης 30 τῆς πόλεως καὶ συντηρούσας αὐτῷ πᾶν μὲν μαρτύρων ὁστοῦν ἱερόν, πᾶν M 50^v δὲ λείψανον ἱερέων, ἀρχιερέων ὁσίων, παντὸς τεθεραπευκότος Θεόν. ταῦτ' οὐκ ἂν φθάνοις σπουδῇ τε καὶ πόθῳ περιῶν καὶ κατασπαζόμενος καὶ τὴν ἐκεῖθεν

12 γάνος] γάννος M | 15 ἀπέραντος] ἀπάραντος M

Ep. 4. Empfänger des Briefes ist der Despot des Peloponnes Demetrios, der Bruder des Kaisers Johannes VIII Palaiologos. Er ist nach Konstantinopel gereist, und Bessarion macht ihn auf die Sehenswürdigkeiten der Stadt aufmerksam. Bei allen Herrlichkeiten möge der Fürst seine Provinz nicht vergessen; denn auch der Peloponnes habe Vorzüge. Wenn die Hauptstadt auch viel biete, selbst an Gelehrsamkeit, so habe man doch hier einen Mann, der alles aufwiege. Gemeint ist Gemistos. Der Brief stammt aus der Zeit von Bessarions Aufenthalt in Mysitra.

Überliefert ist der bisher noch ungedruckte Brief: Venedig, Cod. Marc. gr. 533, fol. 50—51 (= M).

κομιζόμενος χάριν. οὕτω σε πανταχόθεν παντοδαπά περιίσταται κάλλη· και
 τρυφᾶς ἄρα πολλοῖς τοῖς τῆς πατρίδος καλοῖς. τὴν γὰρ ἐκ γῆς και θαλάτ-
 τῆς δορυφορίαν, και ὡς ἐνταῦθα τὰ πανταχόθεν ἄκρα συντρέχει, και ὧν ἡ
 οἰκουμένη φέρει καλῶν οὐδέν, ὃ μὴ και ταύτῃ πρόσεστι δαψιλῶς, αὐτά σοι
 μαρτυρήσει τὰ πράγματα. τάχιον γοῦν ἢ ἐνθυμηθῆναι τὰ μὲν ἐκ γῆς σοι, 5
 τὰ δ' ἐκ θαλάττης παντοδαπά κομίζεται δῶρα, τὰ μὲν αὐτόθεν, τὰ δ' ἐξ
 ὑπερορίας, ὅσα τε πρὸς ἀνάγκην και χρεῖαν ἀνθρώποις, ὅσα τε πρὸς διαγωγὴν
 και τρυφὴν βασιλεῦσι. καίτοι καλὰ μὲν και ταῦτα και καλῶν κάλλιστα.
 πῶς γὰρ οὐ;

Ἐκεῖνό γε μὴν πάντων πολλῶ κάλλιον ἢ τῶν ἀρίστων τε και πολλῶν 10
 και πάντων ἀπλῶς εὖνοιά τε και φιλία· τῶν μὲν και μόνῃ τῇ περὶ σοῦ φήμη
 τῆς σῆς ἀλόγτων ἀρετῆς· οὐς δὲ και ταῖς τῆς φωνῆς αὐτὸς ἄρकुσι νυνὶ περι-
 σχῶν και πεδήσας ἀδαμαντιναῖς ἀνάγκαις. εἰ μὴ τίς σου γὰρ ἀλῶ μετὰ πρώτην
 ἐντευξιν ἢ δευτέραν, θαῦμα ἂν εἴη. τοιαύτη σου τοῖς χεῖλεσιν ἐπικάθηται
 πείθω και οὕτως ἐπαγωγὴν φθέγγῃ, και τὴν ἀπὸ ῥητορικῆς και λόγων 15
 <γλῶσσαν> φωνεῖς.

Τί οὖν; ὅλος τῶν ἐνταῦθα γενήσῃ καλῶν, και πρὸς τὴν μεγάλην μετα-
 θήσεις σαυτὸν ἅπαντα πόλιν, Πελοποννήσου δὲ και τῶν τῆδε ὁποιοῦν
 ὄντων και ἡλίκων τέλεον ἐπιλήσῃ; και μὴν οὐδ' αὐτὸς σαυτῶ τοῦτο συγχωρή-
 σεις, οὐδ' ἐπαινέσεις τὸ τοσοῦτον ἡμᾶς περιφρονῆσαι; εἴτε γὰρ τὰ θαλάττης 20
 προβαλῆ καλὰ και τὴν αὐτῆς ἀφθονίαν, — τῇ γε ἀρετῇ πως ἢ παρ' ἡμῖν
 οὐ διοίσει — εἴτε κυνηγεσίων ἀφθονίαν ἅμα και τέρψιν ὅσῃν βασιλικοῖς
 ὀφθαλμοῖς και τακτικῶν γυμνασίαν παρεχομένων, οὐκ οἶδ', εἰ τις ἕτερα
 Πελοποννήσου κρατήσῃ. τάχα δ' ἂν ἐφ' ἑαυτῇ και μέγα φρονήσεις τοῦτο
 τὸ μέρος, πολλὴν μὲν ἡμῖν χορηγοῦσαν τὴν θεραπείαν και πλῆθος τῶν ἐπο- 25
 Μ 51 μένων, πολλὴν δὲ τὴν ἄδειαν ἄνω τε και κάτω περιῶσι, και οὐ τῶν πεδίων
 τε και γηλόφων και ὄρων εἴη βουλομένοις. και μὴν και ἀνθρώπων, εἰ μὲν
 πλῆθος θαυμάζεις, νικῶμεν ἡμεῖς. εἰ δ' ἀρετὴν περὶ πλείονος ἄγεις, οὐκ οἶδα
 μὲν, ὧν τὰ πρεσβεῖα. ἔστι δὲ τι τῆς ἀρετῆς, ᾧ και ἡμῖν ἔξεστι μέγα φρονῆσαι.
 σοφίας μὲν γὰρ ἴσως νικῶμεθα. καίτοι οὐδὲ τούτου τοῦ μέρους ῥαδίως ἕτεροις 30
 παραχωρήσομεν· ἔχομεν γὰρ, ὃς ἀντὶ πάντων ἀρκεῖ. ἀνδρείας δὲ θαυμάσαιμ'
 ἂν, εἰ μὴ και αὐτὸς Πελοποννησίους κρινεῖς περιεῖναι. τῆς γε μὴν φρονήσεώς
 τε και γνώσεως, εἰ μὴ νικῶσιν, οὐδὲ νικῶνται. καίτοι ὅτε τούτοις, ἃ μόνῃ
 κοσμεῖν πέφυκεν ἀνθρωπον, μετὰ τοσαύτης οἱ τῆδε τῆς περιουσίας κοσμοῦνται,
 πῶς ἂν τις αὐτοὺς δικαίως περιφρονῆσει και ῥαδίως παρόψεται; 35

Ἀγαθῇ τοίνυν τύχῃ πατρίδα και τοὺς ἐνταῦθα κατιδῶν ἅπαντας, και
 προσκυνήσας μὲν ἱερά, προσκυνήσας δ' οἷς τοῦτο ὀφείλεται, ὑφ' ὧν δὲ τοῦτ'
 αὐτὸ δεδεγμένος, εὖ μὲν σὺν Θεῷ διαθείης τὰ ἐφ' οἷς ἤκες. εὖ δ' ἔχων πρὸς
 ἡμᾶς ἐπανήκοις, τίνος οὐ μᾶλλον σὲ ποθοῦντας πατρός και ἡμέραν εὐδαι-
 μονίας τὴν γῆν ἐκδεχομένους ἐπάνοδον. ἢ δοίης μαθεῖν περὶ σοῦ τὰ βελτίω, 40
 ἀνδρῶν τε και δεσποτῶν ἄριστε και θειότατε. και πολλὰ μὲν εὐφράνας τοὺς
 ὑπηκόους παρών, πολλὰ δὲ λυπήσας ἀποδημήσας.

5. <Βησσαρίωνος>

M 51

Τῷ αὐτῷ.

Ἔστι μνημονεύειν, ἀμνημονεῖν δὲ γε τὸ πολὺν τινα χρόνον σιγᾶν, πῶς ἂν τις ἡμῖν ἐν τοῦτ' ἐγκαλῶν, τὴν μνήμην
 5 καὶ τὸ πικρὰ ἐπιστέλλειν μέμψαιτό γε δικαίως ἀπαξ ἐλομένοις τὸ βέλτιον καὶ
 γενομένοις μετὰ τῆς κρείττονος μοίρας, εἰ μὴ καὶ τὸ τὰ εἰκότα περὶ τοὺς
 εὐεργέτας τηρεῖν καὶ ταῖς ὑπάρξεσιν ἀγαθῶν εἰδέναί χάριν ὁμολογεῖν ἐγκλή-
 ματος ἄξιον; καὶ μὴν ὅπου μὲν οὐ μεγάλαί τινες ἀφορμαὶ προϋπάρχουσαι
 μνήμης, οὐδὲ δίκαιον ὀφείλεται χρέος. οἷ τε ἀμνημονοῦντες ἔχοιεν ἂν παραι-
 10 τήσασθαι, ὧν τε ἀμνημονοῦσιν εἰκότως ὑποίσουσι. συμβαίνει γὰρ αὐτοῖς ἢ
 ἀντέκτισις, οἷς αὐτοὶ προκατέθεντο. σοῦ δὲ τί ἂν τις ἢ πῶς ἐπιλάθοιτο:
 πῶς δ' ἂν δικαίως ἀμνημονοῖη τῆς μεγαλόφρονος ὄντως καὶ βασιλικῆς ἐκείνης
 ψυχῆς, τοῦ πατρὸς, τοῦ δεσπότη, τοῦ εὐεργέτου; πάντα γὰρ ταῦτα μετὰ M 51^v
 πολλῆς τῆς περιούσης ἡμῖν <μεριμνᾶς> ἦσθα, ὀλίγα μὲν τῷ τῆς ἀρχῆς χαρι-
 15 ζόμενος ὄγκῳ, παντὸς δὲ πατρὸς μᾶλλον ἡμῖν εὐνοῶν καὶ δαψιλεῖ τῇ χειρὶ
 φιλοτίμους καταντλῶν δωρεάς.

Ἐγὼ μὲν οὖν ἐμαυτῷ συνειδῶς ἀπάντων τετυχηκότι παρὰ σοῦ τῶν
 καλλίστων χαρίτων, ὧν οὐκ ἂν τις ἤτησε πλείους, εὐμενείας οὐδ' ὄσης εἰπεῖν,
 τιμῆς ὄσης ἂν ἴσως ἠύξάμην, μικροῖς τὰ μεγάλα ἀμείβομαι, καὶ οἷς ἂν τις
 20 ἐνδείξαιτο τὸν εὐγνώμονα μόνον τὰ γε μὴν μικρὰ ταῦτα, ἄλλοις μὲν ἴσως
 μικρὰ, καὶ ὅπερ ἐστί, δόξει. τοῖς δὲ γε βασιλεῦσιν ὑμῖν μεγαλοψυχίαν ἀσκοῦσι
 καὶ μικρὰ ὄντα τὰ προσαγόμενα μεγάλα δοκεῖ. ἐναντίως ἐφ' ἑαυτῶν ἢ ἡμῶν
 τὸ μέγα μετροῦσι καὶ τὸ μικρόν. μεγάλα μὲν γὰρ παρεχόμενοι μείω ἔτι
 λογίζεσθε τοῦ πρέποντος εἶναι καὶ τῆς ἀξίας, οὐχ ὅτου ἄξιοι οἱ λαμβάνοντες
 25 συνορῶντες, ἀλλ' ὅσα ὑμᾶς χαρίζεσθαι δέον. μικρὰ δὲ ἀπολαμβάνοντες μεγάλα
 ἠγεῖσθε, προθέσει τὰ πράγματα κρίνοντες καὶ τῇ τῶν προσαγόντων δυνά-
 μει τὸ μέτρον ὀρίζοντες. σὺ δ' εἰ μὴ μετὰ τοῦτό πω τῶν ὑπηκόων καὶ γνώμη
 διασταίης ἡμῶν, μηδ' ἐξέλοις γε τῆς ψυχῆς τῶν εὐνων τὴν μνήμην· ἀλλὰ
 μνημονεύεις μὲν τῶν φιλοῦντων. εὖ δὲ ποιοῖς τοῖς εἰκόσι καὶ δυνατοῖς, αὐτὸς
 30 αὐτῷ συμφωνῶν καὶ συμβαίνοντα παρεχόμενος, οἷς σου πρότερον ἀπηλαύσα-
 μεν, πάντα τὰ μετὰ ταῦτα. βεβαιώσεις μὲν ἡμῖν τὰς ἐλπίδας, διὰ πάντων
 δὲ τὸν θαυμαστὸν ἐπιδείξεις δεσπότην. καὶ οἷς αὐτοὶ περὶ σοῦ λέγομεν τῆς
 μεγαλόφρονος καὶ γενναίας ψυχῆς τε καὶ γνώμης, πράγμασιν αὐτὸς μαρτυρή-
 σεις τὴν ἔργῳ παρεχόμενος ἡμῖν μαρτυρίαν.

Ep. 5. Der Brief zeigt wie der vorhergehende das nahe Verhältnis Bessarions zum Pa.siiologenhaus. Näher beleuchtet wird dieses durch die Jamben, die mit den Briefen in die Handschrift fol. 49^v aufgenommen sind. Vgl. Bd. I 51 ff. Beachtenswert sind die diesbezüglichen Ausführungen bei Nicolaus Firmanus, Or. in funere n. 3, oben S. 407.

Überliefert ist der bisher noch ungedruckte Brief: Venedig, Cod. Marc. gr. 533, fol. 51—51 v (= M).

M 51^v

6. <Βησσαρίων>
Παύλω τῷ Σοφριανῷ.

Τῶν μεγίστων ἐστερημένοι, σοῦ καὶ τῆς σῆς ξυνουσίας, μικροῖς δὴ τισι τούτοις γράμμασι καὶ προσρήσεσι τὴν εὐθυμίαν μετροῦμεν, τῷ φιλικῷ καθήκοντι χαριζόμενοι τὰ εἰκότα καὶ δυνατὰ καὶ ἄ μόνον λείπεται. οἷς γὰρ αὐτόθεν 5 οὐκ ἔνι τοῖς ἐταίροις συνεῖναι, τῆς πρὸς πρόσωπον ἀπολαύοντες συνουσίας, εἴ τις αὐτούς καὶ τὴν διὰ γραμμάτων παραμυθίαν ἀφέλοιτο, τὸ πᾶν καὶ ὅλον ἀφῆρηκε καὶ τῆς ἐνδεχομένης στερῶν ἡδονῆς.

Τοῖς γε μὴν ἡμετέροις εἰ καὶ τὰ παρὰ σοῦ προστεθείη καὶ σου τῆς χειρός M 52 τε καὶ γνώμης δεξαίμεθα γράμματα, τὸ κέρδος διπλοῦν καὶ τὰ τῆς εὐθυμίας 10 ἡμῖν καθαρώτερα. ἔσται δ' ἂν καὶ μείζων ἢ ἡδονὴ δῆπου καὶ πολλαπλοῦν τ' ἀγαθόν, ἂν πρὸς γε τοῖς ἄλλοις, ὡς ὑγιαῖνοι μὲν σοι τὸ σῶμα, μηνύη τὰ γράμματα καὶ ἀγγέλοις γε τοῦτο ἡμῖν καὶ τούτῳ τοὺς φιλοῦντας εὐφραίνεις, ἀνδρῶν ἄριστε· πρὸς δὲ καὶ τ' ἄλλα ὑμῖν εὖ ἔχειν διδάσκη τὰ τε κοινά, τὰ τε ἴδια. αὕτη γὰρ ἡμῖν ἀρκοῦσα δῆπου παραμυθία, λειπομένοις ὑμῶν, εὖ 15 πράττειν πεπεισθαι τοὺς φίλους. ἀλλὰ τούτου μὲν μέλοι Θεῷ καὶ μελήσει γε δῆπου τὴν ζήτην ὑμῖν καί, εἴ τι ἐκεῖθεν ἀηδὲς ἀπαντήσῃ, τοῖς χρηστοτέροις ἀντισηκοῦντι. καίτοι καὶ τῆς μεγάλης ταυτησὶ πόλεως τοιαύτης, λέγω θαρρῶν, ἀπολαύσετε, οἷας οὐκ ἂν τις οὐδ' αὐτῆς τῆς οἰκείας. οὕτω καὶ πάντα μὲν οἶδε ξενίζειν λαμπροῖς τοῖς ξενίοις πᾶσι κομῶσα καλοῖς, πάντων 20 δὲ μάλισθ' ὑμᾶς ξεναγήσει καὶ δέξεται φιλοφρόνως τῷ πλείστῳ καὶ τῷ παντὶ παῖδας αὐτῇ δῆπουθεν ὄντας καὶ ὅσα μητρὸς πειραθήσεσθε, καὶ που τυχόν καὶ αὐτῆς ἐπιλήσεσθε τῆς οἰκείας, τοῖς παρ' ἑαυτοῖς κάλλεσι καταδημαγωγούσης ὑμᾶς, ἣν ἀντηλλάξασθε.

Ἡμεῖς δὲ τῆς σὺν ὑμῖν ἐκδημίας ἀπολειφθέντες οὐ τοῦτο μόνον ὑμᾶς 25 ἐζημιώθημεν, ὃ καὶ μόνον ὃν ἤρκει λυπῆσαι, ἀλλὰ τοὺς τ' αὐτόθι τῶν φίλων ἰδῶν ἂν καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐμφορηθεῖς ἡδονῆς τῶν τε τῆς μεγάλης πόλεως ἀπολελαυκῶς ἀγαθῶν, ὅμως συνάμα πάντων κάθημαι στερηθεῖς καὶ φέρωσι γῶν. τί γὰρ καὶ πάθω; οὕτως οὐδεὶς ἑαυτοῦ κύριος, οὐδὲ δύναται τις ὅσα καὶ βούλεται. πολλὴ δὲ τῶν περιισταμένων ἢ τυραννίς, καὶ τὰ πράγματα 30 μεταφέρει τὸν ἄνθρωπον οὐ συγχωροῦντα κρατεῖν ἑαυτοῦ. ἀλλ' ἐπιδειξάμενος

4 προσρήσεσι M προσερέμασι L | 6 ἀπολαύοντες *scripsi sec.* L ἀπολαύοντας M | 14 τ' ἄλλα] τᾶλλα M | τὰ τε ἴδια M καὶ τὰ ἴδια L | 23 ἑαυτοῖς L ἑαυτῆς M | 26 ὃν M ὃν L | 30 περιισταμένων M περισταμένων L

Ep. 6. Über Paulos Sophianos ist nichts Näheres bekannt. Offensichtlich war er ein Studienfreund Bessarions zu Mysitra, von wo er sich inzwischen nach Konstantinopel begeben hat. Bessarion, der ihm wohl noch aus dem Peloponnes schreibt, also zwischen 1425 und 1433, bittet, weiterhin durch brieflichen Austausch ihm nahe zu bleiben.

Überliefert ist der Brief: Venedig, Cod. Marc. gr. 533, fol. 51 v—52 (= M), erstmals herausgegeben von Sp. Lampros: Νέος Ἑλληνομνήμων XI.I (1916), 411 sq. (= L).

τὸν φιλοῦντα, εἴ τινα τρόπον ἐνὶ θεραπείας ἐπινοῆσαι, μὴ κάμης λοιπὸν τῷ φιλοῦντί σε χαριούμενος καὶ τᾶλλα μὲν ἡμῖν συμβουλόμενος πάντα, οἷς ἐπανορθοῦν ἐνὶ τῆς τύχης ἡμῖν πταίσματα, μάλιστα δ' ἐπιστέλλων καὶ γράμμασιν εὐφραίνων ἡμᾶς, τίνος οὐ περὶ πλείονος τά γε σὰ τιθεμένους.

7. <Βησσαρίων>

M 52

Δημητρίῳ τῷ Πεπαγωμένῳ.

Αὐτῇ τε τῇ πατρίδι συγχαίρω καὶ σοί, τῇ μὲν ἀπολαβούσῃ τὸν παῖδα M 52^v καὶ τρόφιμον, σοὶ δὲ τὴν μητέρα τε καὶ τροφόν, καὶ ἀμφοῖν τῆς εὐδαιμονίας. σὺ γε γὰρ πολίτης ἄξιος τῆς ἐνεγκαμένης· ἢ τε πατρίς οὐκ αἰσχυνεῖ σοι τὴν
10 ἀρετὴν οὐδ' ἐν ὄνειδει τῷ παιδί πάντως ὑπάρξει, ὅτι μὴ καὶ ἀλλήλοις ἀφορμὴ κρότου καὶ δόξης καὶ θαύματος τοῖς γε τάληθῇ κρίνειν ἐθέλουσι δόξετε. καίτοι κἀνταῦθα ἔστι μὲν τις ἀμφισβήτησις, καὶ οὐκ ἂν τις ῥαδίως κρινεῖ, πότερον ἢ πατρίς σέ μᾶλλον, ἢ σὺ τὴν ἐνεγκοῦσαν κοσμεῖς. οὕτως ἀλλήλοις ἐρίζετε τοῦ ἑκάτερος ἑκατέρῳ ἄξιος εἶναι καὶ τὴν προσήκουσαν σῶζειν ἀλλή-
15 λους ἀναλογίαν, ἐπεὶ γε μὴν τῶν τοσοῦτον νικῶντων ὡς τῆς νίκης ἀλλήλοις ἀμφισβητεῖν. οὐκ οἶδ', ὅτι τις μεῖζον ζητήσῃ πρὸς ἔπαινον, τοῦτό γε παρεῖς, ὁ πρῶτον εἰς ἔπαινον. ἀλλὰ μοι πολλὰ χαίρετε καὶ τῶν παρ' ἀλλήλων ἑκάτερος ἀπολαύετε, ἢ μὲν ἐν βουλαῖς τε καὶ πράξεσι τοῦ καιροῦ παραστάντος καὶ τῇ τῶν παίδων αὐτῇ θεραπείᾳ τε καὶ ὑγείᾳ, ὅσα καὶ Ἴπποκράτους αὐτοῦ, τῆς
20 σῆς ἀρετῆς πειρωμένη, σὺ δ' ἐκείνης ὀνούμενος ἐν τιμαῖς τε καὶ κρότοις δικαίοις καὶ τῷ παρὰ παντὸς στόματος θαύματι.

Τί γάρ με δεῖ τῶν ἄλλων αὐτῆς μνησθῆναι καλῶν, καὶ ὧν εἰς κόρον ἐμπορεῖσθε νυνὶ χρόνιον ἐκπιμπλάντες ἐπιθυμίαν; ἡμῖν δ' εἰ μὲν ἄχρι τούτου δώσεις εὐφραίνεσθαι μόνον, ὡς τῇ σῇ συνηδομένους εὐδαιμονία καὶ τὸ κοινὰ
25 τὰ φίλων ὑπάρχειν ἀρκοῦσαν εἶναι λογίσῃ παραμυθίαν, σοῦ λειπομένοις, ἄλλος ἂν εἶη λόγος οὗτος. κἀπὶ σχολῆς εἰς ἔπειτα κρινεῖς, εἰ χρεῶν. καίτοι καὶ τοῦτο παθόντες ἡμεῖς οἴσομεν. τί γάρ καὶ πάθοιμεν, εἰ καὶ μὴ μετὰ τοῦ δεδομένου παντὸς μηδ' ἀπὸ τοῦ τῆς ψυχῆς διακειμένου καὶ ἴλεω; εἰ δέ τις μεταδοῦναι καὶ τελεωτέρας ἡδονῆς δοκιμάσεις, οὐκ ἀπορήσεις, ὅπως οὐδ'
30 ἀνάγκη περιῶντα πυνθάνεσθαι τοῦ τὸν τρόπον τῆς θεραπείας. ἢ γὰρ ἀποδώσεις σαυτὸν τοῖς ποθοῦσι μόνον ἐπομένου σοι τοῦ βελτίονος λόγου καὶ τηρουμένου γε τοῦ ἀμέμπτου, ἢ παρὰ σαυτὸν ἡμᾶς ἐπισπάσῃ συμπροθυμού-

2 τᾶλλα] τᾶλλα M | 4 τά γε M τάδε L

Ep. 7. Abschiedsbrief Bessarions an einen Freund. Der sonst unbekannte Adressat ist offenbar derselbe, an den auch zwei Briefe von Johannes Eugenikos vorliegen, bei E. Legrand, Cent-dix lettres grecques de Fr. Filelfe. Paris 1892, p. 307. 308. Nochmals bei Sp. Lampros, Πελοποννησιακὰ καὶ Παλαιολογικά. Ἐν Ἀθήναις. I (1923) p. 158. 209.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Venedig: Cod. Marc. gr. 533, fol. 52—53.

μενος τῷ φίλῳ τὰ βελτίω τε καὶ εἰκότα. ἀλλὰ τούτων μὲν ἴσως οὕπω καιρὸς οὐδετέρου.

M 53 Σὺ δὲ τό γε νῦν εἶναι γράμμασιν εὐφραине τοὺς φιλοῦντας καὶ τὴν ἐκ τῆς σῆς ἀπουσίας ἀθυμίαν ἐπιστέλλων ἀνάψυχε, τοῦτο μὲν κάλλει καὶ χάριτι τῇ τῶν λόγων παραμυθούμενος, τοῦτο δὲ καὶ διδάσκων, ἐν οἷοις ἐστέ, τίνος οὐ βέλτιον ὑμᾶς πράττειν συνευχομένους τε τοῖς φιλτάτοις καὶ βουλομένους μανθάνειν.

M 53

8. <Βησσαρίων>

Νικηφόρῳ τῷ Χειλᾷ.

Σὺ δ' ἐξαπατῶν ἡμᾶς, φρονῶν μὲν ἕτερα, λέγων δὲ τὰ μὴ ὄντα ᾧου τι 10 προὔργου ποιεῖν. ἀλλ' ἡμᾶς οὐκ ἐλάνθανες ἀποκρυπτόμενος μὲν τὴν ἀλήθειαν, τηρῶν δὲ τῷ θειοτάτῳ ἡμῶν ἡγεμόνι τε καὶ δεσπότη τὴν πίστιν τε καὶ τὴν εὐνοίαν, φυλάττων δ' αὐτῷ τὰ ἀπόρρητα ὄντως ἀπόρρητα. καίτοι τοῦτό γε κἂν αὐτὸς φαίης, ἡμῖν γοῦν, εἰ μὴ γε τοῖς ἄλλοις, ὡς ἔδει γε τῶν σῶν μεταδοῦναι καὶ τῶν ἐγνωσμένων κοινώσασθαι. φιλοῦντί τε γὰρ ἂν 15 ἐκοινώνησας τῆς βουλῆς καὶ ἄλλῳ σαυτῷ. ἀλλ' ἴσως χαλεπὸν γε τὸ ἔθος, οἷς ἂν ἐγγένηται, καὶ κρατῆσαν ψυχῆς δυσαπόνιπτον, καὶ ῥαδίως περιπεσεῖται τοῖς μείζοσιν ὁ τῶν ἐλαχίστων ὑπερορῶν. δεῖν δ' ἕκαστον ἑαυτὸν ἐπὶ θάτερον μεταβιβάζειν τὸ ἄκρον καὶ τὴν ὑπεροχὴν διώκειν, εἰ μέλλοι τοῦ μέσου τε καὶ μετρίου τυχεῖν. τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς φυλαττόμενος δικαίως γυμνάζεις σαυτὸν 20 ἐπὶ μειόνων τε καὶ μειζόνων, τὴν πίστιν ἀσκῶν καὶ τὸ τὰπόρρητα φυλάττειν ἀνέκφορα σωφρόνως ἐπιτηδεύων. οὐχ ἢ τυχοῦσα γὰρ ἀρετὴ τοῖς δυνάσταις συνοῦσι κρύπτειν ἐπίστασθαι τὰ τῶν ἀρχόντων μυστήρια. καὶ καλῶς τοῦτό γε καὶ ἀξίως σαυτοῦ ποιεῖς τε καὶ δέδρακας. τί γὰρ ἂν τις μὴ τάληθῇ πρὸς σὲ λέγοι μηδ' ἐπαινοῖη τὰ θαύματος ἀξία, μηδὲ λύσειε τῶν ἐγκλημάτων τὸν 25 φίλον καὶ ὑπεραπολογήσαιτο τοῦ φιλτάτου;

Ὅρας, ὅσον ἡμεῖς τῷ φιλικῷ καθήκοντι χαριζόμεθα. οὕπω καθαρῶς ἐμεμψάμεθα καὶ φθάσαντές σε τῶν ἐγκλημάτων ἐλύσαμεν. μὴ δὴ πρὸς ἡμᾶς γε συγγράψης ἀπολογία, μηδὲ μελέτω σοι παραιτήσεως, μηδ' ἀνάγκην προβάλλῃ καὶ βίαν, καὶ ὡς ἄκων ὑπήχθης τὸ βέλτιον ἅπαξ ἐλόμενος καὶ 30 μετὰ τῆς κρείττονος γνώμης γενόμενος. εἴτε γὰρ ἄκων ἠκολούθησας τῷ θειοτάτῳ δεσπότη, ὅπως οὐκ ἂν ἐγωγε πεισθείην ποτέ, χάρις τῷ βιασαμένῳ σε καὶ μὴ θελόντα. καὶ γὰρ οὐδὲν βλάβος, ὅτι μὴ καὶ πᾶν τούναντίον θαῦμα M 53^v καὶ ἐπαινος ἀπαντήσῃ σοι παρ' αὐτοῦ μετὰ λαμπρῶν τῶν ἀμοιβῶν καὶ πλου-

25 μηδ' ἐπαινοῖη . . . ἀξία M *in marg.* | 34 ἀπαντήσῃ] ἀπαντή ἀπαντήσῃ M

Ep. 8. Bessarion beklagt sich, daß ihm Nikephoros etwas verheimlicht habe, wovon der θειότατος ἡγεμών und δεσπότης (sicher Gemistos) wußte. Doch wolle er ihm sein Vertrauen bewahren. — Nikephoros Cheilas war fürstlicher Abkunft. Bessarion, der ihn dauernd schätzte, nennt ihn nochmals in Ep. 22 (unten S. 469).

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Venedig, Cod. Marc. gr. 533, fol. 53—53 v.

σίων. τὸ γὰρ ἐμὸν πῶς ὑπολογίζεσθαι δεῖ, καὶ ὅσον ἐζημιώθημεν ἀδελφοῦ τε καὶ φίλου σαφοῦς στερηθέντες, σοῦ γε εὖ πράξειν ἐλπίζομένου; ταύτη γὰρ δὴ τὴν ἐντεῦθεν ἀθυμίαν σκεδάσεις καὶ παραμυθήσῃ τῷ συνεῖναι τοῖς χρηστοτέροις. εἴθ' ἐκὼν ὦν ἀντέσχου τοῦ εὐεργέτου μὴ ὑποστὰς τὴν διάζευξιν καὶ 5 τὴν ἀποδημίαν ἐτυραννήθῃς φίλιᾳ, τοῦτ' αὐτὸ πέπονθας, ὅπερ ἄμεινον. καὶ ὁ μὴ παθὼν ἐχρηζες μᾶλλον ἀπολογίας ἢ πεπονθῶς. ἀλλὰ μοι πᾶσι μὲν ἐνείης καλοῖς, ἀνδρῶν τε καὶ φίλων ἄριστε καὶ σαφέστατε. παντὸς δὲ περιγένοιο τοῦ λυποῦντος συλλαμβανομένου Θεοῦ καὶ τῶν τῆς μεγάλης πόλεως ἐμφορηθεῖς ἀγαθῶν.

10 Νῦν μὲν ἡμᾶς εὐφραίνεις ὥρα καὶ κάλλει γραμμάτων καὶ χρηστοτέροις τοῖς περὶ σου λόγους. εἰς ἔπειτα δὲ καὶ λαμπρὸς λαμπρῶς αὖθις τοῖς φιλοῦσιν ὀφθείης ἡμῖν, εὖ καὶ αὐτοῖς ἔχουσιν, ὅπου καὶ ὅτε βέλτιόν τε καὶ ἄμεινον.

9. <Βησσαρίων>

Διονυσίῳ ἱερομονάχῳ.

M 53^v

Καὶ μήπω τοῦ τῷ μακαρίτῃ πατρὶ δεινὸν ἐπιρρεύσαντος πάθους πᾶν, ὅσον ἠπέλπει, τελέσαντος ἐκαθήμην ἐν πένθει, τὴν ὅσον οὐκ ἤδη καταληψομένην ἡμᾶς συμφορὰν τεκμαιρόμενος. οὐ γὰρ μάντεως ἔδει γε τοῖς παροῦσιν, οὕτω μὲν χαλεπῆς ἠγγελημένης τῆς νόσου, οὕτω δὲ γήρα καὶ πόνοις ἀσκητικοῖς 20 αὐτῷ προκατειργασμένου τοῦ σώματος. καὶ τὴν πικρὰν ἐκείνην πυθόμενος τελευτὴν μέγα τε ἀνώμωξα τότε καὶ νῦν μεμνημένος δακρῦω. οὕτω μου τὴν ψυχὴν ἢ λύπη συνέχεε καὶ τοσαύτην ἀθυμίαν ἐνήκεν. ἢ τε γὰρ σοῦ κατασκεδασθεῖσα τῆς λύπης ἀχλὺς — οὕτω μὲν φίλιᾳ καὶ νόμοις ἀγάπης, οὕτω δ' ὁμοφροσύνη τε καὶ τῷ κατ' ἔχνος αὐτοῦ βαίνειν, τῆς μακαρίας ἐκείνης 25 ψυχῆς ἐξημμένου, προσήκει τι καὶ ἡμῖν. — ἢ τ' ἐμαυτοῦ συμφορὰ πῶς οὐ δικαία πενθεῖσθαι, κἂν τὸ κοινόν τις λογίσσῃται, κἂν τὸ ἴδιον;

Ἄνθρωπος γὰρ ἐκεῖνος τί μὲν οὐ τεθησαύρισε τῇ ψυχῇ τῶν καλῶν; τί δ' οὐ μεθ' ὑπερβολῆς ὡς οὐδεὶς ἄλλος κατώρθωσε; τῷ κύκλῳ μὲν τῶν ἀρετῶν M 54 ἀναδούμενος, ἀστράπτων δὲ τῇ διὰ πασῶν ἀγλασίᾳ καὶ λάμπων ἐπιεικείᾳ 30 καὶ ταπεινώσει διαπρέπων τῇ μακαρίᾳ. οἷς καὶ τοὺς μηδ' ἐς ὄψιν ἐλθόντας αὐτῷ μόνῃ τῇ φήμῃ συνειλημμένους εἶχεν ὥσπερ τισὶ πέδαις ἀδαμαντίνους καὶ δεσμοῖς εὐνοίας κατειλημμένους. τὸν γὰρ δὴ τῆς θαυμαστῆς γλώττης ἐκείνης τόνον καὶ δρόμον καὶ τὴν δεινότητα καὶ σεμνότητα τί τις ἂν λέγοι

Ep. 9. Bessarion beklagt den schon lange vorauszusehenden Tod seines ehemaligen Lehrers, dessen Namen er nicht nennt; aber es wird sich kaum um einen anderen handeln als um den Erzbischof von Selymbria, dem er zeitlebens ein hohes Andenken bewahrt hat. Vgl. Nicolai ep. Firmani Acta in funere Bessarionis c. 2. Hier weiß er seine Persönlichkeit, seine Gelehrsamkeit und seine Meisterschaft in der Rede zu rühmen. Wenn neben anderen Trostgründen auch Platon hier zur Sprache kommt, so zeigt das den Einfluß der Schule Plethons. Im gleichen Sinn schrieb Bessarion an die Hieromonachoï Matthaios und Isidoros (Ep. 11).

Überliefert ist der bis jetzt noch ungedruckte Brief: Venedig, Cod. Marc. gr. 533, fol. 53^v—55 (= M).

καὶ τὴν διὰ πάντων ἄρρητον ὥραν ἐκείνην, οἷς ἀνεῖχε μὲν τοὺς τοῖς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ πόνοις ἐνδόντας καὶ πτώμα πεσεῖν κινδυνεύοντας; ἠὔξε δὲ τοῖς ἀγωνιζομένοις τὸν δρόμον, τὴν σπουδὴν αὐτοῖς ἐπιτείνων πειθοῖ τε καὶ χάριτι καὶ οὐχ ἤκιστα τῷ καθ' αὐτὸν ὑποδείγματι, πλείω μὲν δρῶν ἢ λέγων, τοσαῦτα δὲ λέγων, ὅσαπερ ἔδει τὸν ἐς τοσοῦτο λόγων ἀφιγμένον δυνάμεως, οὐχ 5 ἤκιστα δ' οἷς ὑπετίθετο πείθων, ἢ οἷς αὐτὸς ἔδρα, ἐγγύθεν γε τὴν ἀπόδειξιν καὶ τὸν μάρτυρα προβαλλόμενος οἴκοθεν. ὧν εἴ τις μὴ μεμνημένος δακρύει, τὸ μὲν αὐτὸς αὐτὸν τις ἕκαστος, τὸ δὲ καὶ τὴν κοινὴν ζημίαν ὀλοφυρόμενος, ἀναισθησίας ἂν φύγοι λίθου τινὸς ἢ σιδήρου πεποιημένος. ὃν γὰρ εἰ καὶ βάρβαροι εἶδον, ἠδέσθησαν ἂν, ὅς κ' ἂν Σκύθας ἡμέρωσε τῆς αὐτῶν περιγε- 10 νόμενος φύσεως, τούτου τίς ἐπιλήσεται ῥαδίως, μὴ καὶ ἀδάμαντος σκληρότερος ὧν καὶ αὐτῶν τῶν ἀψύχων ἀναισθητότερος;

Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ἤθους ἐκείνου καὶ τοῦ σεμνοῦ καταστήματος μόνου τοὺς τύπους ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρων, οἷς καὶ μόνον ὀρώμενος ἐθαυμάζετο τῶν ὑμνουμένων οὐκ ἔλαττον θεαμάτων, ἄγαμαί τε τὸν ἄνδρα. καὶ μέ τις 15 ἄρρητος κράσις ἠδονῆς τε καὶ λύπης κατέχει, τὸ μὲν ἐφ' οἷς ἐπλουτοῦμεν καλοῖς, τὸ δ' ἐφ' οἷς δυστυχῶς ἐστηρήθημεν. ὅταν δ' ἀναμνησθῶ καὶ λόγων ἐκείνου τῶν ἱερῶν καὶ τῆς πνευματικῆς ἐπιστήμης, οἷς ἀνηρεύναμεν τοὺς ἐν μυχοῖς καρδίας ἐμφωλεύοντας λογισμούς, — ἀπεγύμνου δὲ τὰ πάθη μὴ συγχωρῶν μηδενὶ διαδράναι καὶ φωρῶν ἐπήντλει τε καὶ κατεπαιώνιζε πᾶσαν εἰσφέρων 20 σπουδὴν καὶ οὐκ ἀνίει παιδαγωγῶν καὶ ῥυθμίζων, τὴν τ' ἐπωδὴν ἐπάδων, Μ 54^v ὁ φησι Πλάτων, ἕως ἂν ἐξιάσεται — ἀρετῆς τινα γενικὸν τύπον αὐτὸν οὐρανόθεν ὄραν μοι δοκῶ κατιόντα ἐς τοὺς ἀνθρώπους, ἀπελάσσοντα μὲν κακίαν τε καὶ τὸ ψεῦδος, ἀλήθειαν δὲ ταῖς ψυχαῖς ἀντεισάξοντα καὶ πάντα πείσοντα τὰ βελτίω. 25

Ἐπῆει δὲ μοι καὶ πολλάκις λογίζεσθαι, μὴ που καὶ τῆς ἀνθρωπίνης εἶη κρείττων ὁ ἀνὴρ φύσεως, οὕτω καθάπαξ πάντων περιγεγόμενος τῶν παθῶν καὶ μόνος ἐλεύθερος ὧν ἐν πολλοῖς δουλεύουσι τῇ κακίᾳ. ὅδ', ὡς ἔοικε, σώματι μὲν καὶ τοῖς δεσμοῖς συνείχετο τοῖς τῆς φύσεως, τοῦτον δὲ τὸν νῦν ἐπιόντα φιλοσοφῶν ἀεὶ θάνατον ἐλέλυτο πρὸ τῆς λύσεως καὶ αὐλίαν μετῆει μετὰ τῆς 30 ὕλης καὶ τοῦ κατακλύζοντος ῥεύματος οὐχ ἠττήθη, τῆς τῆς φλυαρίας μὲν ἀβύσσου περιγεγόμενος, κατὰ δὲ τῶν κυμάτων αὐτῆς κούφως ἐπινηχόμενος καὶ μετεώρω βαίνων ποδὶ καὶ τὴν ἐς οὐρανὸν ἐκεῖθεν μάλ' εὐπετῶς ἀνιών. ὅπου καὶ νῦν παρ' αὐτὸν τῆς ἀρετῆς τὸν ἀγωνοθέτην γενόμενος ἐμφορηθήσεται μὲν ἤς ἐφίετο δόξης, ἀπολήψεται δὲ τῶν πεπολιτευμένων τὰ ἄθλα, καὶ ὅσα 35 τοῖς κατ' αὐτὸν ἀποκεῖσθαι ἐκεῖ καὶ λόγον καὶ ἔννοιαν ὑπερβαίνοντα ὁ θεῖος ἐπεισε λόγος. λυπήσας μὲν τοὺς ὑπολελειμμένους ἡμᾶς οὐ μετρίως, εὐφράνας δ' ὁμως οὐχ ἠττον, οἷς αὐτὸς ἀπέλαυσεν ἀγαθοῖς. αὐτὸς τε γὰρ δήπουθεν ἀξιώσει. καὶ ἡμεῖς δοκιμάσομεν λογισμῶ δόντες αὐτούς μὴ τὸ ἡμῶν αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κείνου προσλογίζεσθαι πάντως. ἐῷ γὰρ εἰπεῖν ὡς τοὺς γε 40 φιλεῖν ἐγνωκότας, τοῦ τοῖς φίλοις συνοίσοντος μόνου φροντίζοντος μάλιστα, εἰ μὲν καὶ τὰ καθ' αὐτούς εὖ ἀπαντήσῃς, δεῖν ἀγαπᾶν· εἰ δ' οὖν, αὐτούς ἔαν χαίρειν, ὅπως ἄρ' ἔξει, καὶ μὴ περιεργάζεσθαι.